

УДК 371(73)(093)+37.01(73)

ДОСВІД ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ШКОЛАХ США: РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ОСВІТЯН

Світлана Лук'янчук

У статті здійснено узагальнення результатів дослідження полікультурного виховання учнів американської середньої школи. Визначено зміст, основні форми та методи реалізації зазначеного процесу, які представлено в авторській моделі. Подано рекомендації щодо використання позитивного виховного досвіду освітян США в загальноосвітніх навчальних закладах України.

Ключові слова: полікультурне виховання, американська середня школа, зміст, форми і методи полікультурного виховання, рекомендації, США.

Входження України у світове та європейське співтовариство відбувається в умовах інтенсифікації глобалізаційних та інтеграційних процесів, політичного й культурного зближення різних країн світу. Полікультурність як внутрішнього, так і зовнішнього суспільного середовища вимагає від кожного громадянина здатності до міжетнічної та міжкультурної комунікації і толерантного ставлення до культурних цінностей інших народів. Тому дедалі гостріше постає необхідність цілеспрямовано готувати молоде покоління до життя в полікультурному й динамічному світі. Вирішальна роль у розв'язанні цього завдання належить полікультурному вихованню учнів у школі як одній із наймасовіших соціальних інституцій сучасності.

В умовах глобалізації освітнього простору важливим є аналіз і запозичення кращого зарубіжного досвіду полікультурного виховання шкільної молоді. Наразі особливу увагу освітян привертають надбання американських педагогів у окресленій галузі. Необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із надзвичайною різноманітністю етнічного складу населення цієї країни, зумовила значну активізацію зусиль американських учених у кінці ХХ – на початку ХХІ століття, які увінчалися розробкою теоретико-методологічного підґрунтя та отриманням значних практичних результатів у полікультурному вихованні школярів.

Досліджуючи проблеми полікультурної освіти і виховання, науковці у країнах пострадянського простору зверталися до відповідного досвіду своїх американських колег. Це такі російські вчені, як Б. Вульфсон, О. Гаганова, А. Джуринський, Н. Зінгер, З. Малькова, Ю. Манжосова. В українській педагогіці певні аспекти цієї проблеми проаналізовано у працях Я. Гулецької, В. Жуковського, О. Заболотної, М. Красовицького, О. Литвинова та ін. Так, В. Жуковський розглядає проблему полікультурного виховання в американській школі як важливий аспект морального виховання, О. Заболотна аналізує значущість полікультурної освіти для успішної соціалізації учнівської молоді у школах США, О. Литвинов вивчає особливості полікультурної освіти в

американських державних школах, Я. Гулецька досліджує процес полікультурної освіти студентської молоді в університетах США.

Незважаючи на значний інтерес українських учених до досвіду полікультурної освіти і виховання в суспільстві США, проблема полікультурного виховання учнів у навчально-виховному процесі американської середньої школи ще не була предметом окремого наукового дослідження. Тому метою статті є всебічне вивчення полікультурного виховання і виявлення позитивних результатів, використання яких у вітчизняній педагогіці могло б бути ефективним за умови врахування потреб і реалій сучасної української школи та суспільства.

Дослідження виявило, що в освітньому законодавстві США не існує єдиних вимог щодо здійснення полікультурного виховання учнів у школах. Деякі аспекти полікультурної освіти і виховання в масштабах нації регулюють такі урядові документи, як закони «Про однакові можливості» (1995 р.), «Про громадянські права» (1991 р.); федеральні закони «Про попередження відсіву учнів із шкіл» (1991 р.), «Національні цілі освіти – 2000» (1994 р.), державна освітня програма «Америка – 2000: стратегія в галузі освіти» (1991 р.). Так, в останньому з перерахованих документів особливо наголошується на необхідності посилення виховної спрямованості навчання, а саме на вихованні глобальної громадянськості, під якою розуміється здатність взаємодіяти із представниками інших культур, релігій та світоглядів [5].

У зв'язку з децентралізованим управлінням освітою в США освітня і виховна політика тут традиційно визначається на регіональному рівні. Організація процесу полікультурної освіти й виховання учнів американської середньої школи відбувається за сприяння і під керівництвом Департаментів освіти штатів. Вагомі повноваження у вирішенні багатьох питань надані адміністраціям шкільних округів. Значна автономія шкіл надає їм можливість самостійно визначати цілі полікультурного виховання та шляхи їх досягнення в навчально-виховному процесі. Аналіз психолого-педагогічних наукових джерел і практичних рекомендацій освітян США показав, що метою полікультурного виховання учнів американської середньої школи є формування полікультурно компетентної особистості, яка усвідомлює свою етнічну ідентичність та національну належність, толерантна до етнокультурної різноманітності населення країни, володіє вмінням міжкультурного спілкування, а також здатна до плідної життєдіяльності в демократичному полікультурному суспільстві.

У процесі дослідження було виявлено, що досягнення мети полікультурного виховання учнів в американській середній школі зумовлює постановку таких завдань: 1) опанування школярами етнічною і культурною грамотністю, яка включає усвідомлення існування різноманітності культур і оволодіння знаннями про їхні прояви, визнання права кожної людини на етнокультурну ідентифікацію; 2) особистісний розвиток кожного учня, під яким розуміють підвищення самооцінки, почуття гордості за свою етнічну належність і впевненість у своїх навчальних і соціальних можливостях; 3) усвідомлення та аналіз існуючих ставлень і цінностей з метою протистояння упередженням, стереотипам, етноцентризму і расизму та заміна їх на нові, більш позитивні етнічні ставлення, переконання і цінності, що базуються на принципах людської гідності, справедливості, рівноправ'я, свободи, самовиз-

начення і демократії; 4) формування толерантної, високоморальної поведінки, вміння міжкультурної взаємодії, міжособистісного спілкування, визнання права кожного на альтернативні погляди й точки зору та шанобливе ставлення до них; 5) досягнення освітньої рівності для всіх учнів, незалежно від етнічно-расового, соціального походження, релігійних переконань і статевої належності, з метою надання їм можливості досягнення соціального та економічного добробуту в майбутньому; 6) розвиток уміння прийняття рішень, розв'язання конфліктних ситуацій, критичного мислення, почуття громадянського обов'язку, активної соціальної позиції, які допоможуть учням стати агентами соціальних змін, готовими до реформування суспільства.

Завдання полікультурного виховання зумовлюють формування відповідного змісту та вибір ефективних форм і методів їх досягнення. Цим займається безпосередньо адміністрація та вчителі школи за участю батьківських комітетів.

Змістом полікультурного виховання учнів в американській середній школі є: сприяння усвідомленню учнем своєї етнокультурної ідентичності; засвоєння знань і уявлень про полікультурне середовище країни й регіону проживання; оволодіння інформацією про історичні й соціальні явища американського життя та світу в цілому; виховання толерантного ставлення до полікультурного оточення; отримання позитивного досвіду міжкультурної взаємодії; розвиток уміння критично мислити, залагоджувати конфлікти та приймати узгоджені рішення.

Важливу роль у реалізації полікультурного виховання учнів відіграє як офіційна навчальна програма школи, так і неофіційна (див. рис. 1). Основними організаційними формами полікультурного виховання учнів в американській середній школі, в рамках офіційної навчальної програми, є навчально-виховна діяльність на уроках і спеціально організована позакласна та позашкільна робота. Умовами успішної реалізації полікультурного виховання особистості школяра є, по-перше, інтеграція полікультурної складової у зміст освіти, позакласних і позашкільних заходів; по-друге, використання вчителями ефективних форм і методів навчально-виховної діяльності.

Інтеграція полікультурних навчальних матеріалів у зміст освіти забезпечується кількома шляхами, найефективнішими з яких є: використання потенціалу навчальних предметів, залучення соціального й етнічного досвіду батьків, упровадження до навчальних планів і програм спецкурсів та програм з полікультурного виховання.

Аналіз форм полікультурного виховання учнів в американській середній школі дав можливість розподілити їх за такими трьома напрямками: інформаційно-масові, практично-діяльнісні та пошукові. До інформаційно-масових форм полікультурного виховання відносяться такі, як зустрічі із запрошеними гостями, конференції, вечори, дискусії, диспути, екскурсії, паради, ярмарки, театральні постановки, поетичні конкурси та ін.; до групи практично-діяльнісних належать: участь у місячниках етнічних меншин, святкуванні етнічних свят, спецкурсах, міжнародних програмах і проектах, спортивних змаганнях, культурних заходах громади; такі форми, як інтерв'ю, підготовка фотовиставок, створення мультимедійних презентацій, документальних фільмів, бібліотек полікультурної літератури, проведення етнографічних досліджень, пошук інформації в періодичних виданнях та ін. належать до групи пошукових.

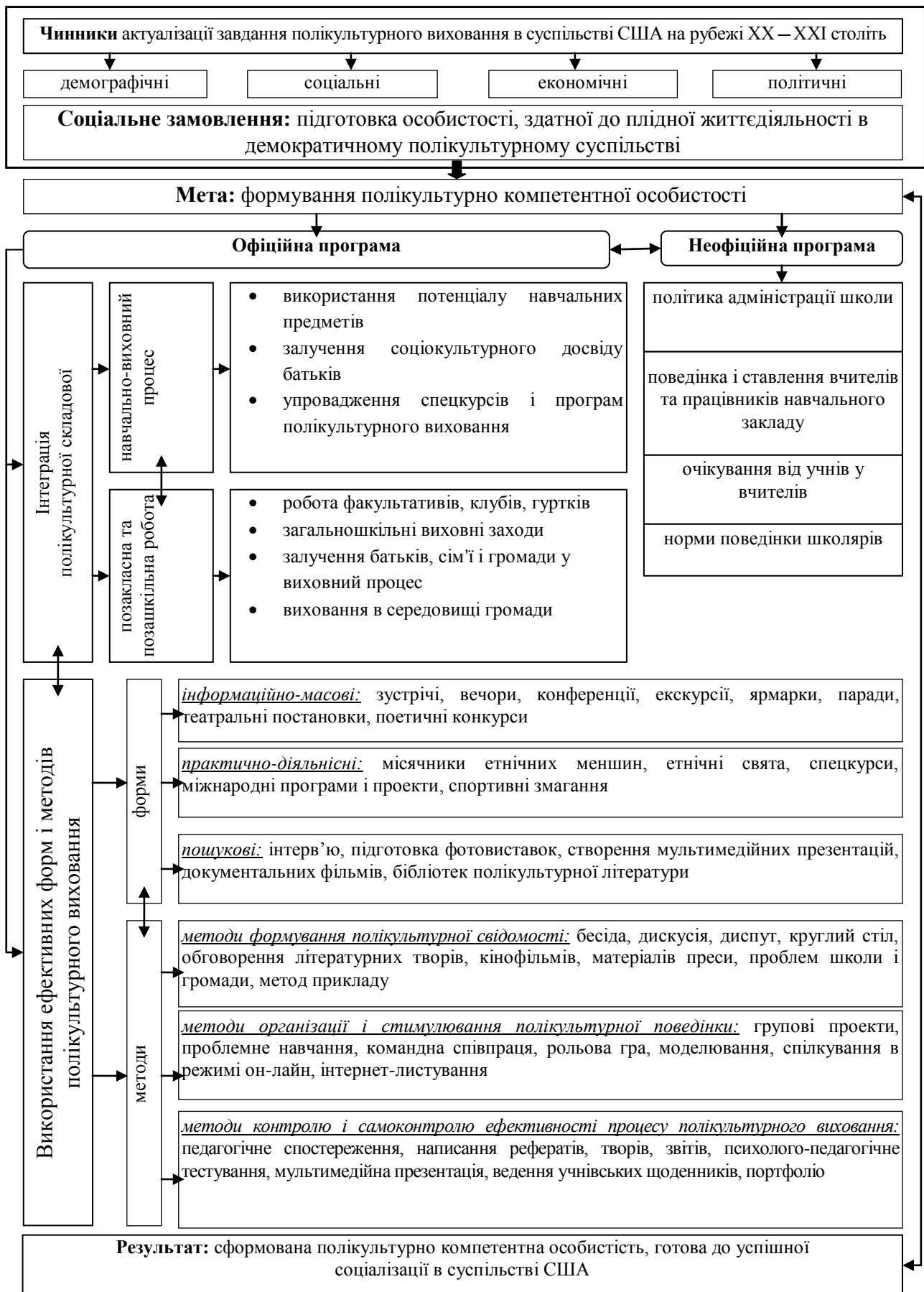

Рис. 1. Модель реалізації полікультурного виховання учнів в американській середній школі

Нами виділено *три групи методів полікультурного виховання* учнів в американській середній школі: 1) *методи формування свідомості активних громадян демократичного полікультурного суспільства*: бесіда, дискусія, диспут, круглий стіл, обговорення літературних творів, кінофільмів полікультурного змісту, матеріалів преси, проблем школи й громади, метод прикладу; 2) *методи організації і стимулювання діяльності щодо формування позитивного досвіду суспільної поведінки і взаємодії з представниками різних етнічних, соціальних і культурних груп*: проблемне навчання, групові проекти, командна співпраця, рольова гра, пошукова діяльність, «мозковий штурм», кейс-навчання, моделювання, зустрічі з представниками громади, батьками, інтерв'ю, конференція, спілкування в режимі он-лайн і листування електронною поштою із зарубіжними однолітками; 3) *методи контролю і самоконтролю за ефективністю процесу полікультурного виховання*: педагогічне спостереження, бесіда і дискусія з метою виявлення полікультурної вихованості й поінформованості, усне та письмове опитування, психолого-педагогічне тестування, підготовка творів, рефератів, мультимедійних презентацій, звітів, есе, ведення учнями щоденників і журналів, письмові екзамени, портфоліо та ін.

Аналіз форм і методів полікультурного виховання засвідчив зосередження на групових формах діяльності школярів. Групова робота сприяє розвитку вміння міжкультурної взаємодії, безконфліктного, продуктивного спілкування, прийняття узгоджених рішень, формуванню толерантного ставлення до чужої думки, прищепленню культури діалогу. Тож, на нашу думку, українським освітянам слід більше уваги приділяти вивченню досвіду США щодо використання ефективних групових форм діяльності школярів на уроках і в позакласній та позашкільній роботі.

Значний виховний потенціал має *широке використання міжпредметних (міждисциплінарних) зв'язків* на уроках, які включають полікультурний компонент. Американські педагоги сьогодні звертають велику увагу на їх розвиток. У пошуках істини в процесі обговорення питань соціальної справедливості, стереотипів і упереджень на етнічному та расовому ґрунті вчителі заохочують учнів до використання широкого кола знань з різних дисциплін. Це має позитивний вплив на формування критичного мислення, вміння бачити проблему й шляхи її розв'язання, навичок співробітництва тощо.

Важливу роль в отриманні досвіду міжкультурного спілкування та засвоєння нової інформації про культурну різноманітність громади, американської нації й світу має широка *програма позакласної (extracurricular) та позашкільної діяльності (out-of-school / afterschool activities)* в середніх школах США. Це навчально-виховна діяльність, яка не входить у навчальний план школи, але відбувається під контролем адміністрації школи та вчителів. Основними організаційними формами реалізації полікультурного виховання в позакласній і позашкільній роботі є: 1) робота факультативів, клубів, гуртків; 2) загальношкільні виховні заходи; 3) залучення батьків, сім'ї й громади у виховний процес; 4) виховання в середовищі громади.

В останні десятиліття ХХ століття важливу роль у діяльності американської школи посіла робота із залучення батьків, сім'ї й громади до навчально-виховного процесу, в тому числі полікультурного виховання

молодого покоління. У четвертій частині програми «Америка – 2000. Стратегія освіти», висунутій Джорджем Бушем 18 квітня 1991 року, кожному школу було зобов'язано розширити партнерство з батьками, включити їх у роботу, спрямовану на академічний, соціальний та моральний розвиток дітей. Кожну громаду було закликає стати місцем, де відбувається справжнє навчання і виховання дітей [4]. У роботі громади беруть участь батьки, родини, сусіди та всі зацікавлені дорослі американці. Також функціонують релігійні та громадські організації, добровільні групи підтримки та інші підрозділи американських громад [2, с. 184]. Суттєве пожвавлення громадської активності спостерігається по всій країні. Асоціація «Добровольці на допомогу школі» нараховує більше одного мільйона осіб. Вони працюють керівниками гуртків, репетиторами, помічниками вчителів. Місцеві бібліотеки, музеї, університети пропонують школярам різноманітні програми навчання, виховання та відпочинку.

Робота з батьками посідає значне місце в діяльності американських шкіл, дослідницьких центрів університетів і коледжів. При університеті Джонса Гопкінса в місті Балтіморі (штат Меріленд) було створено Центр партнерства школи, сім'ї і громади, директором якого є Джойс Епстейн (Joyce L. Epstein). У країні діє чимало організацій батьків різних категорій учнів (обдарованих, із спеціальними освітніми потребами тощо), громадські організації, що захищають освітні права національних, расових, релігійних та інших меншин [3, с. 79]. У кожній великій школі працює філія загальнонаціональної Асоціації батьків і вчителів. У деяких школах думка батьківських комітетів відіграє домінуючу роль в організації навчального процесу і навіть у затвердженні навчальних програм і при виборі методів навчання.

Школа є епіцентром громадського життя, тут регулярно проводяться засідання батьківських комітетів, батьківські збори. Учителями ведуться спеціальні папки для батьків, у яких зберігається вся інформація про навчання й поведінку кожного школяра, що проблеми, які виникають у процесі його соціалізації в культурно різноманітному шкільному середовищі. У багатьох школах встановлюють «гарячу лінію» телефонного зв'язку, на номерах якої чергують досвідчені педагоги, готові вислухати і надати консультацію батькам у разі гострої потреби. Часто батьки беруть безпосередню участь у навчально-виховному процесі. Вони допомагають роздавати обіди, возять дітей на екскурсії, проводять заняття з домогосподарства, влаштовують благодійні заходи, займаються організацією лекцій, ярмарків і фестивалів [1, с. 39].

Особливо важливою для ефективного здійснення полікультурного виховання школярів американської середньої школи вважається участь батьків різного етнічного походження. Їхній соціокультурний досвід і особиста участь у житті школи й класу є дуже цінними для покращення умов соціальної адаптації та академічної успішності учнів, що походять з етнічних меншин, і особливо дітей іммігрантів.

Активна співпраця школи з батьками і представниками місцевої громади доповнюється участю школярів у культурних заходах громади: концертах, виставках, театральних постановках, ярмарках, благодійних аукціонах і т.д. Поширеною практикою позашкільної виховної роботи є «польова практика»,

або екскурсії (field experience / field trips). Вчителі займаються їх організацією, користуючись підтримкою місцевої влади, налагоджуючи зв'язки з громадськими організаціями, центрами, музеями.

Американські педагоги наголошують на особливій ролі й важливості *неофіційної навчальної програми школи* для полікультурного виховання учнів. Вона впливає на становлення полікультурної особистості за допомогою таких чотирьох взаємопов'язаних складників, як політика адміністрації школи, поведінка і ставлення вчителів та працівників школи, очікування від учнів, норми поведінки школярів.

Аналіз полікультурного виховання учнів в американській середній школі дає можливість надати такі рекомендації українським освітянам для вдосконалення відповідного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах України: 1) об'єднати зусилля офіційної та неофіційної програми школи в галузі полікультурного виховання учнів; 2) активізувати діяльність, спрямовану на розроблення навчально-методичних рекомендацій, модернізацію навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, підручників і планів позакласної та позашкільної роботи відповідно до цілей і завдань полікультурного виховання; 3) працювати над поглибленням міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, які включають полікультурний компонент; 4) використовувати на уроках, у позакласній та позашкільній роботі ефективні форми і методи полікультурного виховання, зосереджені на групових формах діяльності школярів; 5) значно розширити співпрацю школи з батьками, волонтерами, громадськими організаціями й органами місцевого самоврядування в напрямку полікультурного виховання молодого покоління.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що полікультурне виховання учнів в американській середній школі – це складний цілеспрямований педагогічний процес, в основі якого лежить поєднання процесу інтеграції полікультурної складової у зміст навчання і позакласної роботи з використанням ефективних форм і методів виховання, зосереджених на групових формах діяльності школярів. З огляду на специфіку сучасних глобалізаційних та інтерналізаційних процесів американський досвід є цінним для України, проте потребує серйозної трансформації з метою урахування специфіки нашої країни.

Перспективою наших подальших наукових пошуків вважаємо виявлення позитивного досвіду підготовки педагогічних кадрів до полікультурного виховання учнів у школах США та розроблення відповідних рекомендацій для українських освітян, які працюють у галузі педагогічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Джуринский А. Н. Воспитание в России и за рубежом [Електронний ресурс] / А. Н. Джуринский. – 110 с. – Режим доступу : <http://prosv.informika.ru/metod/dgur/9.html>
2. Заїченко Н. В. Організація позакласної та позашкільної роботи з учнівською молоддю у США та Україні: Порівняльний аналіз : [монографія] / Н. В. Заїченко. – Богуслав, 2005. – 199 с.
3. Сбруєва А. А. Уроки сучасних освітніх реформ розвинутих англomовних країн: визначення цілей та розробка стратегій / А. А. Сбруєва // Рідна школа. – 2006. – № 2(913). – С. 78–80.
4. Система образования в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bereg.ru/sprav_info/education/edu_usa3.shtml
5. America – 2000: An Education Strategy. – Wash., D.C.US : Department of Education, 1991. – 18 p.